

ПСИХОЛОГИЧНА ОЦЕНКА НА РЕИНТЕГРИРАНИ В СЕМЕЙСТВОТО ДЕЦА

Красимира Петрова

Във всяко общество, независимо от неговата организация, структура, особености и членове, съществува една група от хора, които са в неравностойно социално положение или са в ситуация на риск.

Причините за обособяването на подобна категория се коренят в нееднаквото социално-битово и икономическо положение на индивидите в обществото. Те са свързани с традициите, културата и достигнатата степен на развитие на битието и съзнанието.

В ситуация на преход проблемите на хората в риск придобиват особена острота. Промените от 1989 година поставят все повече въпроси към социалната интеграция, адаптация и ресоциализация на рисковите общности и групи. С приемането на новите законодателни промени се преосмисля социалното положение на тази немалобройна група от хора, между които най-уязвими са децата в риск.

Целта на настоящата статия е да разкрие същността на оценката, да открие нейните параметри и да очертае спецификите на оценката, свързана с реинтегрирането на деца в техните семейства.

Оценката е начин, средство за вземане на решение, тя е метод за събиране и съпоставяне на информация относно хора в риск. Тя е взаимодействие и взаимоотношение между клиент, специалист (психолог, социален работник и др.) и проблема, който клиентите имат. Оценката е винаги субективна, което отпраща въпроси относно намаляването на субективните фактори, а именно споделянето ѝ с клиентите, за които се отнася, споделяне с колеги, за да се види и друга гледна точка по поставения проблем, използването на други методи за съпоставяне на данни и резултати. Казано по друг начин, оценката е и издигане и доказване на хипотези.

Методите, които спомагат за набиране на данни, свързани с оценката и намаляване на субективността ѝ са: наблюдение, експеримент, беседа, анкета, интервю, въпросници и тестове, директна и индиректна работа с клиентите и т.н. При изготвянето на оценката е желателно да участват всички заинтересувани лица, както и такива, които могат да допринесат за изясняване на данни по оценката, за доказване на изказано допускане, за допълнително потвърждаване на даден факт.

Причините, които карат специалистите да извършат оценки, са неизброими – поради искане на клиент, на институция; поради опасност за клиента и обкръжението му, поради необходимост да му се планира престой, грижа, услуга, поради намаляване на риска, поради квалифициране на клиента като рисков или отнемане на квалификацията, за да се чуят повече гледни точки по един проблем, за да се намали опасността от нещо (някаго) за даден клиент. И това е една малка част от случаите, когато е необходима оценка.

Принципи при прилагането на оценката:

- Убедителност при задаването на въпросите и обоснованост, за да получим и такива отговори;
- Търсене на доказателствен материал за всичко, което е изказано като становище
- Разграничаване на личното мнение на клиентите и доказаните твърдения или мнения
- Оценката задължително се позовава на постижения на науката в областта, за която се отнася
- Оценката не се прави самоцелно, а за да се направят конкретни предложения, да се вземат конкретни решения, да се изготви план, да се предвидят интервенции
- Оценката не е еднократен акт, което значи, че може и трябва да се променя в зависимост от промените, настъпващи в личността и обкръжението ѝ, в зависимост от предоставените грижи за клиента
- Оценката не бива да се проточва безкрайно дълго във времето – доста често се налага извършването ѝ за ден и дори за часове (при инцидент)

- Необходимо е клиентът, с когото се работи да е в центъра на вниманието и то да не се измества в посока на заобикалящите го
- Да се включват всички фактори на влияние върху личността на клиента – индивидуално-психологически и личностни
- Да се оценява процесуалността на оценката
- Да не нарушава оценката ежедневието на клиентите
- Да не им вреди
- Да се оценяват не само рисковете (дефицитите, слабите страни), но и (дори преди всичко) силните страни (потенциала, ресурсите) на клиента, средата
- Да има методичност, обективност и достоверност при изготвянето ѝ.

Възможни **пропуски** са:

- Омаловажаване на изказани мнения
- Недостатъчно внимание към клиента
- Пропускане на второстепенни сигнали
- Неразбиране (смеслови бариери) с клиентите
- Непроверена и недоказана информация
- Надценяване ролята на опита и на интуицията
- Натиск от хора, от напредващо време – това довежда до неточности и изкривена информация
- Стереотипност при възприемането на клиентите
- Загърбване на случаите „потенциален риск” за сметка на случаите „непосредствен риск”
- Недостатъчни познания за човешкото развитие – възрастово, полово, религиозно, расово и т.н.
- Притеснение от търсене на помощ в трудните ситуации.

Основно **подходите** при изготвянето на оценката могат да бъдат сведени до:

Екологичен. Той се определя от единството на три компонента в работата с клиента и те са:

- Оценка на потребностите на клиента, като най-общо се спораме на оценка на базисните и метапотребностите – оценка на първичните и вторичните потребности и мотиви

- Оценка на капацитета на клиента – определяне най-общо на силните и слабите страни на клиента, с акцент върху силните;
- Оценка на факторите на средата, между които семейна, приятелска, професионална, оценка на ресурсите в общността, в квартала и в обществото като цяло.

На основата на подобна оценка – прогнозиране на поведението на клиента и вариативност при оказването на социалната подкрепа. (Социална оценка на грижите за деца в България, доклади, С., 2001)

Личностен – той слага акцент върху индивидуално-психологическите и личностните характеристики на човека, а именно:

- Съобразяване с индивидуалните особености на човека – темперамент, тип ВНД, пол, възраст и дори морфология на човека
- Съобразяване с потребностно-мотивационната сфера на личността
- Съобразяване с факта, че развитието на личността протича по индивидуален за всяка личност път
- Съобразяване с психиката на личността, а това означава съобразяване с емоционално-чувствените, когнитивните и поведенческите и аспекти;
- Съобразяване с психичните ѝ качества и психичните ѝ състояния;
- Търсене на личностния смисъл за всяко едно действие, отнасящо се до личността на клиента.

А това значи, зачитане на личността като неповторима, уникална и единствена. (Стойков, Ил. Педагогическа психология, В.Търново, 1992.)

Системният (системно-структурният) подход е един от най-пълните при анализа на дадена ситуация, проблем и т.н. в социалната сфера. Основа при прилагането му е разбирането, че:

- Личността е система, съставена от субординиращи си системи с различна степен на сложност
- Личността е система от по-сложни и високоорганизирани системи – семейство, социални групи, общество

- Върху развитието на системата „личност” влияят всички фактори – и наследствени, и социални

- Личността притежава минало, настояще и бъдеще.

За да функционира адекватно системата, е необходимо тя да бъде цялостна, взаимосвързана и балансирана.

[/www.home.novoch.ru/~azazel/texts/teory/html/](http://www.home.novoch.ru/~azazel/texts/teory/html/)

Видове оценки.

Според сферата на предлаганите услуги, в резултат на изготвянето на оценката, разглеждаме:

- Психологична оценка
- Социална оценка
- Психолого-педагогическа.

Според възрастта на клиентите:

- Оценка на дете
- Оценка на възрастен
- Оценка семейство
- Оценка на група.

Според насочеността на оценката:

- Оценка на дете в институция
- Оценка на дете с асоциални прояви
- Оценка на риска (в пенитенциарните структури)
- Оценка на родители за приемничество или осиновяване
- Оценка на дете с отклонения.

Основна характеристика на психологичната оценка е засиленият анализ на психологическите процеси, свойства на личността и нейните психични състояния.

Съдържателни компоненти на психологичната оценка.

- Обща информация.
- Физическо и здравословно състояние, социално-битови условия.

- Познавателна психична дейност – мислене, възприятия, илюзии, сънища, реч, въображение.

- Образование, квалификации, работа, свободно време.
- Емоционално-чувствена и волева сфери – как преживява, колко време, настроение, страсти и т.н.
- Потребностно-мотивационен блок – потребности, мотиви, ценности, нагласи, убеждения, предразсъдъци.
- Самовъзприемане, отношение към минало, настояще, бъдеще.
- Взаимовръзки и взаимоотношения. Отношения към институции. Начин на живот.
- Изолираност или социална интеграция на човека, семейството му. Конфликти.
- Злоупотреби, зависимости, проблеми с институциите.
- Забележки.
- Препоръчителни интервенции.

Реинтегрирани деца.

Едни от основните права на детето са свързани с правото му да бъде закриляно, за да може да се развива във физически, нравствен, интелектуален и социален аспект, както и да не се допускат никакви ограничения или привилегии, свързани с етническа, национална, полова, народностна, религиозна, свързана с произход, имущество, образование, убеждения, раса идентичност. (Конвенция за правата на детето, сп. “Куриер на ЮНЕСКО”, С., 1991.)

Всяко дете има право да бъде закриляно от каквато и да е форма на насилие, от уронващи достойнството му методи на възпитание, от форми на въздействие, противоречащи на интересите и убежденията му, от използването му за просия, проституция, порнография, кражби и т.н.

И всяко нарушение на горепосоченото привежда детето в състояние на риск.

Децата имат права, които трябва да се спазват и тези права с отнасят най-общо до:

- Свободно изразяване на мнение;
- Защита на религиозните му убеждения, особено след навършване на 14 години, когато, освен родителите (както е до тази възраст), и децата имат право на религиозно самоопределение;

- Информирани и консултирани, дори и тогава, когато родителите не са съгласни това да му е се оказва като социална услуга;
- Дете на 10 години би следвало да бъде изслушвано в съда, да се взема под внимание мнението му, особено по въпроси, отнасящи се до решения, свързани със собствената му съдба. (Закон за закрила на детето, обнародван в ДВ, бр. 48, С., VI. 2000.)

Нарушаването на тези права го отвежда отново в позицията на дете в риск.

Една особена категория деца са реинтегрираните в семейна среда. Интересът към тях е продиктуван от факта, че в процентно съотношение, те са най-много след децата в институции. И техният брой ще се увеличава, тъй като семействата представляват сериозен ресурс за благосъстоянието на децата, от една страна, и от друга – те са най-надеждната алтернатива на институционалното отглеждане.

Деца, реинтегрирани в семействата си – във връзка с деинституционализацията на децата, в последните няколко години започна процес на връщане на детето в семейството от институцията, в която то се намира. Проблемите на тези деца могат да се определят като сходни на тези деца, които биват настанени в институции или в приемни семейства. Между тях най-често срещани са:

- недостатъчно осъзната мотивираност на родителите или заместващите ги да приемат детето обратно в семейството;
- недостатъчни умения за полагане на грижи за детето;
- скриване на истината за родителите на детето, прикриване на родителите като по-големи сестри и братя и лъжа, че бабата, дядото са истински родители;
- използване на детето като безплатна работна ръка за семейството;
- спиране от училище, ограничаване на приятелския кръг на детето;
- насилие в семейството, липса на достатъчно материални средства за отглеждането му, злоупотреби с финансовата издръжка на детето;
- липса на познания за възпитанието му и като цяло – нисък родителски капацитет, дори и при заявено желание за грижа на детето.

Ако изходим от казаното за децата, реинтегрирани в семейна следа, следва да заключим, че и семействата с реинтегрирани деца са в ситуация на социален риск.

Като алтернатива на децата, реинтегрирани в семействата, са следните социални услуги:

- Осиновяване;
- Настапяване (отглеждане) в институция;
- Приемничество. (Социална закрила и социални услуги, нормативни актове, С., 2007.)

От човешка гледна точка, най-приемливият начин за отглеждане и възпитание на дете е връщането му в семейна среда – на близки, роднини, дори и на познати и приятели. Затова и при изготвянето на оценка (социална или психологична), освен анализиране на набраните от и за детето данни, се изисква и оценка на семейството, в което то ще бъде отглеждано, както и на родителския капацитет на заместващите родителите лица.

ЛИТЕРАТУРА

1. Закон за закрила на детето, обнародван в ДВ, бр.48, С., VI. 2000
2. Конвенция за правата на детето, сп. “Куриер на ЮНЕСКО”, С., 1991.
3. Социална закрила и социални услуги, нормативни актове, С., 2007
4. Социална оценка на грижите за деца в България, доклади, С., 2001.
5. **Стойков, Ил.** Педагогическа психология, В.Търново, 1992.
6. www.home.novoch.ru/~azazel/texts/teory/html